

Mellemrum et – køn, etnografi og sociologi

AF ANNICK PRIEUR, SEBASTIAN MOHR
OG RASMUS PRÆSTMAND HANSEN

MELLEMRUM

Annick Prieur er professor på Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet. Med oversættelser af Pierre Bourdieus værker og med en interesse for seksualitet, prostitution og integration har hun sat sit præg på etnografisk kønsforskning både i Danmark og Norge. Hendes etnografi *Mema's House, Mexico City: On Transvestites, Queens, and Machos* (Prieur 1998b) udforsker gøren af køn og seksualitet blandt udsatte transpersoner, kvinder og mænd, der bryder med traditionelle europæiske forestillinger omkring, hvad det vil sige at være mand, hvad det vil sige at være kvinde, og hvad seksuelt begær går ud på. Temareaktionen mødtes med Annick Prieur via Skype i december 2015 for at snakke om hendes akademiske liv og virke som sociolog med en brændende etnografisk interesse for køn og seksualitet.

AT KOMME UD OVER DIKOTOMIER –
AKADEMISKE MILJØER OG
KØN(SFORSKNING)

Jeg synes ikke, at det at forske i køn har været en ulempe. Men det er jo helt klart, at kønsperspektivet ikke altid har været lige populært i alle sammenhænge, og så kan det godt være, at man måske kom til at marginalisere sig selv lidt, hvis man trak det kort for meget. Men jeg ville ikke sige, at det er noget jeg selv har følt mig udsat for, eller at det har været et problem i mit eget arbejde. Jeg kan dog også huske, at det gik op for mig i mit første år som underviser her i Aalborg i begyndelsen af 2000-tallet, at de studerende ikke tog for givet, at køn var en dominansstruktur, og at der heller ikke nødvendigvis var en forståelse for, hvorfor det skulle være interessant at beskæftige sig med køn. Det var lidt mere op ad bakke end hvad jeg var vant til. I den kontekst jeg kom fra i Oslo, der var dørene åbne i større grad. Men jeg vil så også sige, at kønsforskningen her i 2000-tallet heldigvis ikke længere er et kvindedomineret felt.

Der er jo rigtig mange mænd, som arbejder med vigtige ting i kønsforskningen i dag. Der var en gang, hvor kønsforskning kun bestod af kvindeforskning, og det er heldigvis anderledes i dag. Kønsforskningen har haft en stor samfundsmæssig betydning. Den har ændret på, hvordan vi tænker køn. Der er helt andre tankefigurer i spil i dag end dengang, da jeg begyndte i kønsforskning. Der er sket et brud med den dikotome tænkning af køn, og det åbner helt nye verdener for os.

INDENFOR OG UDENFOR – EN AKADEMISK BIOGRAFI

Jeg begyndte min karriere indenfor kønsforskning, og når man akademisk set er vokset op med et kønsperspektiv, så har man det altid med sig i en eller anden forstand. Jeg er uddannet i sociologi og kriminologi i Oslo, og det var der, hvor jeg kom ind i kønsforskning gennem prostitution som forskningsfelt. Min indgang til kønsforskning kom altså gennem en interesse i seksualiseret vold, en term udviklet af feministiske kriminologer, der synliggjorde kvindemishandling, voldtægt, pornografi, seksuelle overgreb, incest, seksuelt trakasseri og ikke mindst prostitution. Og det var indenfor en patriarkalsk-kritisk forståelsesramme, som først blev udfordret senere. Mit første projekt handlede om prostitueredes kunder, heteroseksuel prostitution i Norge, det var min magistergradsafhandling sammen med Arnhild Taksdal (Prieur & Taksdal 1989). Ting var jo anderledes på mange måder dengang. Arnhild og jeg, vi blev som studerende inviteret med i et projekt ledet af etablerede prostitutionsforskere i det kriminologiske miljø i Oslo, Cecilie Høigård og Liv Finstad. Vi arbejdede som forskere på dette projektet og så skrev vi vore afhandlinger ud fra det. Cecilie Høigård og Liv Finstad havde arbejdet på et studie af prostitutionen i Oslo med fokus på kvindelige prostituerede, men også med udgangspunkt i politidata om al-

fonser (Høigård & Finstad 1986). Men der manglede på en måde en brik med kunderne. Så de trak Arnhild og mig ind i projektet som helt unge studerende, som gik løs på dette felt med kunder, hvor vi gennemførte observationer i gadeprostitutionsverden, en survey blandt norske mænd og interviews med kunder, både telefon- og personlige interviews, med en finansiering fra det norske socialministeriet. Jeg tror det var 70 informanter i alt. Det var på det tidspunkt det største studie af kunder hos prostituerede. Parallelt med dette skete der det, at organisationen *Helseutvalget for homofile og lesbiske*, som det hed den gang, begyndte at efterspørge samfundsvidenskabelig forskning på AIDS-området. De skulle gennemføre forebyggende arbejde blandt bøsser som hovedopgave, og de syntes, at de manglede viden på det område. Så blev vi opfordret til at lave en ansøgning. Eftersom jeg jo ikke var færdiguddannet på det tidspunkt, var det Cecilie Høigård der sendte en ansøgning til sundhedsmyndighederne, som vi fik indvilget. På det tidspunkt var den dominerende forståelse, at hvis nogen havde ubeskyttet sex, så kunne det kun være, fordi de manglede viden. Fantasien rak ikke længere end at man tænkte, at det må være fordi folk ikke ved bedre, hvis de laver den slags ting. Men vort arbejde viste, at det faktisk ikke er så nemt, det der med at beskytte sig selv. Vi skrev om seksuelle handlinger som et slags sprog, hvorigennem man udtrykker sine følelser, og hvis man ønsker at udtrykke hengivenhed, så kan det være svært at samtidigt også beskytte sig selv (Prieur 1988). Jeg rejste så til en konference i Mexico for at præsentere det norske studie. Det var i 1988. Det var en konference om AIDS, som handlede om forebyggelse og sociale aspekter. Det var kæmpestort, og der præsenterede jeg vores studie og det fik en meget begejstret modtagelse, fordi det gjorde opmærksom på nogle ting, som ikke havde været i fokus før – som var ret indlysende rigtige, men ikke var blevet sagt. Og denne

oplevelse bekræftede mig i mit arbejde og gav mig selvtillid. Men konferencen var også vigtig fordi jeg fik kontakt til Mema hvilket åbnede muligheden for at arbejde på mit næste projekt, som så kom til at resultere i min bog *Mema's house, Mexico City* (1998b). Egentlig havde jeg fået et ph.d.-stipendium i sociologi til et projekt om forskellige udsatte grupper i forhold til HIV og AIDS, men det jeg lavede på andre grupper, tog jeg ikke med i min ph.d.-afhandling, som kun handlede om de mexicanske transvestitprostituerede, de feminine bøsser og deres partnere. Dengang var det hele et meget mere ukendt felt end det er nu, og jeg forstod det jo ikke engang selv, sådan rigtig. Jeg var forsigtig. Jeg kunne jo ikke helt regne ud hvem der var hvad og så videre i dette miljøet i begyndelsen. Men denne fremmedhed skabte også en mulighed for at stille nogle spørgsmål, som man ikke ville stille, hvis man havde været bekendt med det hele i forvejen. Efter jeg var blevet færdig med *Mema's House*, så ville jeg prøve noget nyt tematisk set. Jeg havde arbejdet med kunder hos prostituerede, med norske bøsser og AIDS og med mexicanske transvestitter, og så tænkte jeg: "hvis jeg ikke laver noget andet nu, så er jeg hende med de mærkelige seksualiteter resten af livet". Så da tænkte jeg: "nu skal jeg altså noget andet". Og jeg var meget engageret i integrationsspørgsmål på det tidspunkt. Jeg forsøgte egentlig at få gang i et mere komparativt projekt med en fransk og en norsk case, men den ansøgning fik jeg ikke igennem. Men for en ansøgning med en ren norsk studie fik jeg så postdoc-midler. I det projekt, der endte i *Balansekunstnere* (Prieur 2004), kastede jeg mig så over indvandringsfeltet og det var en udfordring, fordi det jo var et felt, som var kæmpestort og etableret, sammenlignet med mine tidligere forskningsfelter. Men også i det felt tog jeg min kriminologiske interesse for marginaliseringsspørgsmål med mig og ikke mindst min interesse for køn: hvornår er man indenfor, hvornår er man udenfor,

og hvilke processer fører til, at man bliver sat udenfor (Prieur 2002a, 2002c, 1998a, 1998c).

ET EMPIRISK SPØRGSMÅL – (KØN OG) DET ETNOGRAFISKE ARBEJDE

I forskningen om HIV og AIDS dengang var der fokus på køn, men ikke på nogen dyb måde. Den baserede sig meget på surveys, hvor man regnede med to køn og forsøgte at finde ud af forskellige klassifikationer af seksuelle orienteringer osv. Det begyndte enkelt, men man opdagede jo, at de der kategorier – bøsse, heteroseksuel, homoseksuel – favnede ikke nok. Indenfor HIV- og AIDS-området gik man for eksempel væk fra at tale om bøsser eller homoseksuelle mænd og i stedet "mænd som har sex med mænd". Og noget lignende gjorde sig også gældende i *Mema's House* (1998b). Her var det også tydeligt, at de alindelige seksuelle og kønslige kategorier ikke dækkede. Og jeg var særlig interesseret i de følelsesmæssige og symbolske betydninger af seksuelle handlinger fremfor kategoriske placeringer. Men jeg kom jo også ind i et for mig helt ukendt felt. Interessant nok er det dog lige præcis den der afstand og fremmedhed, som skaber et fortolkningsrum, der åbner op for andre spørgsmål end dem, som tager dette miljø bare for givet. Det ligger jo lidt i den etnografiske tilgang, altså hvis du ikke har en eller anden form for afstand, så bliver det svært. Men det kan også blive for fremmed. Det kan blive så fremmed, at man ikke aner hvad der foregår. Og i denne situation var der jo mange ting som vækkede forskellige typer følelser hos mig, noget, hvor jeg kunne blive bange eller utryk eller hvor jeg kunne blive provokeret og chokeret. Og det skal man jo arbejde med og stille sig selv spørgsmålet, hvorfor synes folk noget kan være normalt, som jeg faktisk synes er meget specielt eller provokerende. En af de ting, som jeg fortsat synes er vanskelig og hvor jeg kan mærke, at jeg ikke helt har de

samme normer, er i forhold til omgangen med seksualitet blandt de unge i *Mema's House*. Der var jo drenge i dette miljø, som bare så vidt var over puberteten, og noget af det der skete ville man i den kontekst, som jeg sidder i nu, forstå ud fra en overgrebsforståelse, mens det jo ikke var deres fortolkningsramme. Og her bliver alder til en kategori, hvor forskellige normer træffer på hinanden. Er en på tretten eller fjorten, der fortæller om sex med mænd, er det et barn, som så bliver misbrugt, eller bliver man nødt til at erkende, at en tretten-fjortenårig i dette miljø bare har en helt anden modenhed og livserfaring end tretten-fjortenårige i Danmark? Jeg siger ikke at det gør det acceptabelt, men det giver i hvert fald anledning til at tænke sig om to gange. *Mema's House* var altså for mig et forsøg på at illustrere, hvad kønskonstruktion egentlig går ud på og et forsøg på at bryde med de her køns kategorier. Men det var også vigtigt for mig at vise det gennem et etnografisk studie, hvor man kan se hele liv og hvor man også inddrager strukturelle perspektiver. Og så handler det også om at 'af-mærkeliggøre' hvis man kan sige det sådan, altså at vise, at bare fordi man synes "det er da noget underligt noget de går og laver" så er det ikke ensbetydende med, at det ikke kan gøres forståeligt. Hvis det giver mening i deres livsverden, så handler det muligvis også om nogle strukturelle og kulturelle rammer. Og at give dette helhedsperspektiv, det var vigtig for mig.

På det tidspunktet hvor jeg publicerer *Mema's House*, da er 'queer-bølgen' meget stor, og jeg var inspireret af det, men ville slet ikke løbe med hele vejen (Prieur & Moseng 2000). Mit studie lægger mere vægt på den sociale kontekst, meget mere end hvad der var trenden på det tidspunkt. For mig handler det om at give en ordentlig sociologisk forståelse af de ting, vi ser. Der er altså nogle begrænsende forhold i kultur og struktur, men også nogle begrænsninger, som kroppen sætter. Der er en del ting, som nok ikke er så formbare eller

ting, hvor kroppen sætter bestemte grænser. Der er meget, som ikke bare er 'free choice'. Jeg kan huske i en debat i begyndelsen af 90'erne, tror jeg nok det var, hvor jeg præsenterede det argument, som jeg også laver i "Friheten til at forme sig selv" (Prieur 2002b), og jeg diskuterede med en litteraturvidenskabsforsker, som var meget fremme i queer-teori, og som var vildt provokeret over, at jeg forsøgte at finde en mening i udsagn fra informanter, der indgår i *Mema's House*, og mente jeg ville reducere indholdet ved at forsøge at finde faste meninger i noget som fra et litteraturvidenskabeligt perspektiv kunne fremstå som skiftende og flertydigt. Og det synes jeg var en mærkelig romantisering af det felt og også en misforståelse, fordi det jo er aktørerne selv i *Mema's House*, som faktisk fandt mening og logik. Altså for dem var der jo en mening og logik i alt det her. Værdien i etnografien, det er jo at det ikke kun er diskurser man fanger, men at man også får øje på praksis og ikke mindst en kropslig praksis. Det synes jeg må være en af de vigtigste grunde til ikke at nøjes med interviews og diskursanalyser.

I forhold til køn og om det gør sig gældende i forskning, så ville jeg mene, at man altid kan finde køn hvis man vil. Så det er mere et spørgsmål om du vælger at drage køn frem i forgrunden eller om du ikke gør. Traditionel feminisme vil jo mene, at alt handler om køn og det gør det uanset hvad. Men som etnograf tænker jeg: "næ, lad os nu se". For mig vil det altid være et empirisk spørgsmål, om køn har betydning i en bestemt sammenhæng eller ej. Og hvis det har en betydning, så vil jeg også tænke: "Vi skal lige se hvilken betydning det har og hvor stor betydning det har." Vi skal ikke tage noget for givet. Her følger jeg meget Bourdieu i den forstand at jeg tænker, at man som sociolog skal være opmærksom på dominansforhold. Og det betyder så også, at jeg altid vil være interesseret i at forsøge at forstå ting inden for en dominanssammenhæng. Men empirisk set er det ikke

på forhånd afgjort, at køn i alle sammenhænge nødvendigvis indebærer dominansforhold. Men selvfølgelig har køn potentiale til at indgå i et dominansforhold. Og som sådan er køn altid en del af mit repertoire, noget, der skal kunne hives frem når det er relevant.

MANDEROLLEKRITIK OG BOURDIEU – INSPIRERENDE TÆNKERE

Forskningsprojektet om prostituerendes kunder var en slags manderollekritik. Vi var ikke så teoretisk avanceret den gang, men det vi arbejdede ud fra teoretisk set, det var en manderolleforståelse og en kritisk tilgang til den. Tim Carrigan, Raewyn (den gang Robert) Connell og John Lee skrev artiklen "Toward a new sociology of masculinity" i 1985 (Carrigan, Connell, & Lee 1985) og den var vigtig for os, fordi den udfordrede manderollebegrebet. Men så var der også den mere specifikke prostitutionslitteratur samt hele bølgen af litteratur, der handlede om at synliggøre forskellige former for seksualiseret vold. Noget andet, der inspirerede os, var svenskeren Rita Liljeström, som skrev *Det erotiska kriget* i forbindelse med den svenske prostitutionsudredningen (Liljeström 1981). Og i 90erne, da jeg kom til *Mema's House*, da opdagede jeg Frigga Haug med et helt tydeligt perspektiv på kroppen (Haug et al. 1987). Det var vigtigt i mit arbejde med *Mema's House* i forhold til at gribe det kropslige. Og Bourdieu har jo været med længe. Jeg var en del i Paris og fulgte nogle forelæsninger af ham, og så blev jeg af Pax forlag bedt om at påtage mig noget oversættelsesarbejde for ham, og i den sammenhæng fik jeg jo selv et dybere kendskab til hans forfatterskab. Og så fik jeg ansvar for hans besøg i Norge i '95. Under mit besøg ved hans center lavede jeg også en smule dokumentationsarbejde til hans *La domination mas-*

culine (Bourdieu 1998). Og da jeg så genskrev min afhandling i den engelske version, så havde jeg arbejdet meget med Bourdieu, og det bourdieuske blik fik en tydeligere plads i *Mema's House* i forhold til i den oprindelige afhandlingsversion fra 1993.

LITTERATUR

- Bourdieu, Pierre (1998): *La domination masculine*. Le Seuil, Paris.
- Carrigan, Tim; Connell, R. W. & Lee, John (1985): Toward a New Sociology of Masculinity, in: *Theory and Society*/14 (5).
- Haug, Frigga et al. (1987): *Female Sexualization: A Collective Work of Memory*. Verso, London.
- Høigård, Cecilie & Finstad, Liv (1986): *Bakgater. Om prostitusjon, penger og kjærlighet*. Pax, Oslo.
- Liljeström, Rita (1981): *Det erotiska kriget*. Publica, Stockholm.
- Prieur, Annick (1988): *Kjærlighet mellom menn i aidsens tid*. Pax, Oslo.
- Prieur, Annick (1998a): Forholdet mellom kjønn og klasse med utgangspunkt i Bourdieus sosiologi, i: *Sosiologisk Tidsskrift*/6 (1-2).
- Prieur, Annick (1998b): *Mema's House, Mexico City: On Transvestites, Queens, and Machos*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Prieur, Annick (1998): Unge innvandrermenn, kriminalitet og kjønnskultur, i: *Kvinder, Køn og Forskning* 1998/4.
- Prieur, Annick (2002a): Fargens betydning. Om rasisme og konstruksjon av etniske identiteter, i: *Sosiologi i dag*/32 (4).
- Prieur, Annick (2002b): Frihet til å forme seg selv? En diskusjon av konstruktivistiske perspektiver på identitet, etnisitet og kjønn, i: *KONTUR*/3 (6).
- Prieur, Annick (2002c): Gender Remix: On Gender Constructions Among Children of Immigrants in Norway, i: *Ethnicities*/2 (2).
- Prieur, Annick (2004): *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Pax, Oslo.
- Prieur, Annick & Moseng, Bera (2000): 'Sorry, we don't speak Queer.' En kritisk kommentar til Queer Theory, i: *Kvinneforskning*/24 (3-4).
- Prieur, Annick & Taksdal, Arnhild (1989): *Å sette pris på kvinner: menn som kjøper sex*. Pax, Oslo.